

**Чернігівський національний педагогічний  
університет імені Т. Г. Шевченка**

**Кафедра філософії та культурології**

## **ЛОГІКА**

**Навчально-методичний комплекс для  
студентів усіх спеціальностей денної та  
заочної форм навчання**

**Упорядник: кандидат філософських наук,  
доцент Чорна Л.С.**

**ЧЕРНІГІВ – 2017**

УДК 164

Ч.60

*Розглянуто і схвалено на засіданні кафедри філософії  
та культурології.*

*Протокол № 1 від 31.08.2016р.*

Рецензенти:

**Мельник А.І.**, доктор філософських наук, професор;

**Тополь О.В.**, доктор філософських наук, професор.

**Логіка:** Навчально-методичний комплекс з дисципліни  
/ Уклад. Чорна Л.С. – Чернігів: ЧОІППО, 2017. – 60 с.

В навчально-методичному комплексі викладено навчально-методичні матеріали, необхідні для вивчення дисципліни “Логіка” студентами філологічного, історичного, педагогічного та психолого-педагогічного факультетів, стаціонарної та заочної форм навчання.

Навчально-методичний комплекс складається із вступу, вимог до знань та вмінь, навчально-тематичного плану, програми дисципліни, тем і планів лекцій та семінарських занять. Даються рекомендації щодо самостійного вивчення дисципліни, методичні вказівки і тематика контрольних робіт, тестові завдання і питання для підсумкового контролю знань, список рекомендованої літератури до курсу в цілому.

УДК 164

Ч.60

Л.С.Чорна, 2017  
ВЦ “ЧОІППО”, 2017

## ЗМІСТ

Вступ.....	4
1. Навчально-методичний план для студентів денної форми навчання...8	
2. Навчально-методичний план для студентів заочної форми навчання...9	
3. Навчальна програма дисципліни...10	
4. План лекцій для студентів денної форми навчання..18	
5. План лекцій для студентів заочної форми навчання.21	
6. План семінарських занять для студентів денної форми навчання.....22	
7. План семінарських занять для студентів заочної форми навчання..29	
8. Питання та рекомендації щодо самостійної роботи студентів.....32	
9. Практичні завдання та тести для контролю знань....34	
10. Питання для самостійної перевірки знань.....41	
11. Теми рефератів для денної форми навчання.....42	
12. Методичні вказівки і тематика контрольних робіт для студентів заочної форми навчання.....44	
13. Питання для підготовки до заліку.....47	
14. Короткий термінологічний словник (тезаурус).....49	
15. Список літератури.....57	

## ВСТУП

Логіка є філософською наукою, яка грає важливу роль у формуванні творчого мислення студентів – майбутніх педагогів, психологів, соціологів, філологів, істориків. Адже їх суспільна праця пов'язана з сутнісними потребами та інтересами великої кількості людей. Саме там вимагається особлива точність мислення, прийняття правильного рішення та раціональний-критичний підхід до аналізу суспільних явищ. Навіть не значна логічна помилка може привести людину до негативних наслідків.

Логіка виконує цілий ряд соціальних функцій: пізнавально-евристичну, світоглядну, нормативно-мислительну, ідеологічно-оціночну, пропідевтико-виховну, інформаційну, котрі підвищують культуру мислення майбутнього спеціаліста, рівень його освіченості і професійної кваліфікації.

Даний навчально-методичний комплекс допоможе студентам організувати свою роботу з оволодіння системою знань з логіки, які широко використовуються в практичній роботі для вирішення життєвих проблем людей.

**Основна** мета курсу «Логіка» - розвинути у студентів саму здатність мислення, ввести їх у світ головних принципів і операцій людського мислення, озброїти їх теоретичними знаннями про форми абстрактного мислення.

**Завдання** курсу: глибоке оволодіння студентами знаннями, які допомагають в процесі мислення усувати все нелогічне-неясне, суперечливе та бездоказове. Навчитися ефективно використовувати логічні закони і операції на практиці, в процесі міркування, прийняття рішень, спілкування, суперечок, вирішення конфліктів.

Навчально-методичний комплекс включає в себе всі основні теми курсу класичної логіки, викладені в стислій формі. Комплекс передбачає послідовне ознайомлення студентів з предметом сучасної логіки як науки, історією логіки, основними принципами і законами правильного мислення, розкриття змісту основних форм абстрактного мислення: поняття, судження і

умовиводи. Для цього відводяться відповідні теми. У першій темі з'ясовується предмет логіки, органічна єдність формально і діалектичної логіки як цільної сучасної науки, складність всіх форм логічного мислення. Друга - розкриває історію логіки, яка зародилася і розвивалася в лоні філософії. Під логікою розуміли (і розуміють) передусім упорядкованість.

Третя тема досліджує поняття – першу із форм абстрактного мислення. Вона є однією з найпростіших і разом з тим досить складною формою. Адже поняття несе в собі інформацію про предмет або множину предметів, вказує на їх істотні ознаки, властивості, зв'язки, відношення тощо.

Четверта тема “Судження” – охоплює основні проблеми простих і складних суджень. Аналізує судження їх класифікацію, розподіленості термінів і аналізу висловлювань з позиції їх істинності, хибності, а значить, доказовості та спростування.

П'ята тема “Основні закони логіки” – висвітлює закони формальної логіки в їх діалектико-матеріалістичній інтерпретації. Показує їх практичне застосування і методологічне значення.

Шоста тема “Умовивід” – показує різноманітність форм і видів умовиводів, звертає увагу на прямі, безпосередні та непрямі, опосередковані умовиводи.

Сьома тема “Гіпотеза” – розглядає гіпотезу широко, неоднозначно, показуючи її сутність і місце в системі наукових знань.

Восьма тема “Логічні основи теорії аргументації” – включає в себе загальні правила та вимоги доведення і спростування, які розкривають сутність логічної аргументації. Розглядається дефініція фактів і аргументів, їх роль в доведеннях і спростуваннях.

Дев'ята тема “Мистецтво полеміки” – розглядає логіку поведінки та висловлювань людей в процесі суперечки, учасники якої змушені враховувати не тільки надбання логіки, а й досягнення інших наук, насамперед психології, мовознавства тощо.

Десята тема “Логіка в наших професіях” вимагає творчого підходу, переборення стереотипу і догматизму, забезпечує широкі можливості для тіснішого зв’язку курсу логіки з профілем вузу чи факультету з врахуванням новітніх досягнень сучасної науки. В ній коротко висвітлюється логіка життєвих процесів. Увага зосереджується на логічних основах наукових досліджень та розглядається сутність творчості та інтуїції.

Курс логіки є цілісною науковою системою, який має свою внутрішню логічну структуру де всі проблеми органічно взаємопов’язані.

**Зміст дисципліни** реалізується у трьох блоках – теоретичному, практичному та блоці самостійної роботи. Теоретичний блок складається з десяти органічно пов’язаних тем. Практичний блок та розділ самостійної роботи включають теми, передбачені для вивчення на семінарських заняттях, підготовку рефератів та їх захист, виконання письмових контрольних робіт, індивідуальну роботу студентів над першоджерелами та іншою літературою. Крім того, надається список рекомендованої літератури, вивчення якої допоможе розширити та поглибити знання студентів з курсу “Логіка”.

#### **Вимоги до знань та умінь студентів:**

У результаті вивчення навчальної дисципліни “Логіка” студенти повинні:

#### **Знати:**

- Основні принципи і закони правильного мислення;
- Логічні прийоми формування понять:аналіз, синтез, порівняння, абстрагування і узагальнення;
- Структуру та класифікацію суджень;
- Зміст та загальну характеристику умовиводів;
- Особливості гіпотези як форми розвитку знань;
- Сутність логічної аргументації;
- Основні закономірності полеміки;
- Особливості використання логічних знань в різних професіях.

### **Уміти:**

- Розкривати зміст основних форм абстрактного мислення: понять, суджень і умовиводів;
- Використовувати логічні принципи і закони для аналізу конкретних ситуацій;
- Проводити операції над поняттями та їх класами;
- Застосовувати різні види гіпотез в роботі;
- Використовувати логічне та історичне мислення.

### **Критерії оцінювання знань студентів:**

Рівень знань студентів оцінюється за параметрами:

**„зараховано”, „не зараховано”.**

**„Зараховано”** - знання оцінюються як достатні, якщо студент демонструє вільне володіння питаннями програми, безпомилково виконує практичні завдання. При відповіді на теоретичні питання допускаються деякі неточності. Загалом заліковий рівень підготовки студента з предмета «Логіка» оцінюється в балах від 60 до 100.

**„Не зараховано”** - виставляється, якщо студент не володіє більшістю питань програми, не орієнтується в основних поняттях логіки. Рівень підготовки оцінюється від 1 до 59 балів з можливістю повторного курсу.

Студентам логіка допоможе упорядкувати в своєму мисленні головне та другорядне, систематизувати отримані знання, оволодіти різноманітною інформацією, з котрою вони зустрічаються в процесі навчання і на практиці. Крім цього, знання законів логіки додає впевненості у власних судженнях.

Зараз логіка одна з найдинамічніших наук, зразок строгості і точності.

Вивчення логіки студентами вузів взагалі передбачає засвоєння ними наукових основ правильного логічного мислення, яке виробила і нагромадила передова філософська думка протягом майже трьохтисячного розвитку.

## 1. Навчально-тематичний план для студентів денної форми навчання.

№	Назва теми	Загальний обсяг годин	Аудиторні занят.		Консультації	Самостійна робота
			Лекції	Семінари		
1	2	3	4	5	6	7
1.	Предмет і значення логіки	6	2	2	1	1
2.	Історія логіки.	6	2	2	1	1
3.	Поняття.	6	2	2	1	1
4.	Судження.	4	2	2		
5.	Основні закони логіки.	6	2	2	1	1
6.	Умовивід.	4	2	2		
7.	Гіпотеза.	5	2	2		1
8.	Логічні основи теорії аргументації.	5	2	2		1
9.	Мистецтво полеміки.	6	2		2	2
10.	Логіка в наших професіях.	6	2		2	2
	<b>Всього</b>	54	20	16	8	10



## 2. Навчально-тематичний план для студентів заочної форми навчання.

№	Назва теми	Загальний обсяг годин	Аудиторні занят.		Консультації	Самостійна робота
			лекції	Семінари		
<b>1</b>	<b>2</b>	<b>3</b>	<b>4</b>	<b>5</b>	<b>6</b>	<b>7</b>
1.	Предмет і значення логіки	6	1	1		4
2.	Історія логіки.	6	1	1		4
3.	Поняття.	5	1			4
4.	Судження.	5	1			4
5.	Основні закони логіки.	5		1		4
6.	Умовивід.	6	1		1	4
7.	Гіпотеза.	5			1	4
8.	Логічні основи теорії аргументації.	6		1	1	4
9.	Мистецтво полеміки.	5	1			4
10.	Логіка в наших професіях.	5			1	4
	<b>Всього</b>	54	6	4	4	40

### **3. Навчальна програма дисциплін.**

#### **Тема 1. Предмет і значення логіки.**

Мислення як предмет вивчення логіки. Мислення як атрибутивна ознака людини. Філософсько-логічне розуміння процесу пізнання. Єдність чуттєвого пізнання і атрибутивного мислення. Об'єктивна обумовленість внутрішньої структури розумового процесу. Основні компоненти змісту думки як відображення дійсності. Роль мови в пізнанні. Мова та мислення. Функції мови: комунікативна, пізнавальна, регулятивна. Види мови: внутрішня, зовнішня, усна, письмова, звукова, не звукова. Природна та штучна мови.

Значення і роль логіки для науки і практики, для навчання і виховання. Логічне знання – необхідна умова для досягнення істини в процесі міркування. Причини зростання значення логіки в сучасному житті. Культура мислення та роль логіки в її формуванні і розвитку. Місце логічної культури в загальному соціальному процесі.

#### **Тема 2. Історія логіки.**

Виникнення логіки процес її формування. Логіка Давньої Індії (Веди, школа ньяя, буддистські теоретики логіки). Логіка Давнього Китаю (теорія імен, теорія висловлювання, теорія міркувань). Логіка Давньої Греції. Демокріт – інтуїція, аналогія, визначення понять, гіпотези тощо. Сократ – індукція, дедукція. Платон – логічна форма судження, визначення і поділ понять. Аристотель – основоположник логіки: розкрив сутність доведення, прийоми доведення і поділу, вказав на різницю між науковим і ненауковим знанням, вивів зміст трьох основних законів формальної логіки: закону тотожності, закону суперечності і закону виключеного третього.

Логіка Середньовіччя (схоластична логіка). Петро Іспанський, Михайло Псьол, Ібн Рушд, Вільям Шервуд, Жан Буридан, Дунс Скотт, П'єр Абеляр, Раймонд Луллій. Логіка епохи Відродження: Мішель Монтень, Бернадіно Телезіо, Еразм Роттердамський, Лоренцо Валла, П'єр Раме, Рудольф Гокленд. Логіка Нового часу: Френсіс Бекон, Томас Гоббс, Рене

Декарт, Блез Паскаль, Бенедікт Спіноза, Готфрід Лейбніц, Іммануїл Кант, Георг Гегель.

Сучасна логіка: (кінець XIX ст.- поч. XX ст.). Класичний період розвитку: Дж.Буль, Огастес де Марган, Чарльз Сандерс Пірс, Готліб Фреге, Давид Гільберт, Бертран Рассел, Платон Порецький.

З історії логіки в Україні: І.Вишенський, М.Смотрицький, З.Копистецький, логіка в Києво-Могилянській академії, П.Лодій, О.Потебня, Є. Войшвіло, М.Попович, С.Кримський, С.Васильєв, Є.Ледніков, А.Конверський, С.Марценюк.

### **Тема 3. Поняття.**

Поняття як початкова форма мислення. Поняття і слово. Основні логічні прийоми формування понять: аналіз, синтез, порівняння, абстрагування і узагальнення. Роль понять в науці і в пізнанні дійсності. Зміст і обсяг поняття. Різноманітність ознак предметів. Логічні класи підкласи та елементи класу. Закон обернено пропорційної залежності між змістом і обсягом понять.

Види понять за обсягом: загальні (реєструючі і нереєструючі, збірні і розділові), одиничні універсальні, пусті. Види понять за змістом: конкретні, абстрактні, позитивні, негативні, безвідносні та співвідносні.

Відношення між поняттями: порівняльні, напорівняльні, сумісні та несумісні. Основні типи сумісного співвідношення: тотожності, перетину, підпорядкованості, несумісні співвідношення: протилежності, суперечності та супідрядності. Визначення їх за допомогою кругів Ейлера і діаграми Венна.

Логічні операції над поняттями. Визначення (дефініція) поняття. Правила визначення понять. Функції визначення: пізнавальна, комунікативна. Реальні і номінальні визначення. Визначення через рід і видову ознаку а) генетичне; б) сутнісне; в) функціональне; г) структурне.

Неявні визначення: контекстуальні, індуктивні, визначення через аксіоми. Правила визначення. Помилки при визначенні понять. Зв'язок визначення з формуванням і розвитком понять.

Розподіл понять. Правила поділу понять. Дихотомічний поділ. Можливості в поділі понять. Класифікація, її види і значення.

Роль понять у пізнанні, науці і практичній діяльності людей в різних сферах суспільного життя.

#### **Тема 4. Судження.**

Судження як основна форма мислення. Загальна характеристика суджень. Судження і речення. Прості і складні судження. Структура простого судження: суб'єкт, предикат, зв'язка, квантор. Символи та формули суджень. Розподіл суджень за змістом предикату: атрибутивна; екзистенціальні та релятивні; за якістю зв'язку: стверджувальні та заперечувальні; за обсягом суб'єкту: одиничні, часткові та загальні.

Об'єднана класифікація суджень: загально стверджувальні – А, (AFFічто), загальнозаперечувальні – Е (педо), частково стверджувальні – І, частковозаперечувальні – О. Пізнавальне значення суджень.

Судження за модальністю: можливості (проблематичні), дійсності (асерторичні) і необхідності (анодиктичні). Достовірність суджень.

Розподіленість термінів у судженнях. Схеми відношень між термінами в категоричних судженнях (за Ейлером). Значення розподіленості термінів. Загальна (двозначна) логіка і плюралізм мислення.

Відношення між видами суджень: контрарності, субконтрарності, підлеглості, суперечності. Логічний квадрат. Встановлення відношень між судженнями за правилами логічного квадрата.

Основні види складних суджень. Утворення складних суджень з простих за допомогою логічних союзів. Кон'юнктивні судження. Проста і складна диз'юнкція. Імплікативне судження. Судження еквівалентності і заперечення. Табличне визначення основних логічних зв'язок. Роль практики в підтвердженні істинності суджень.

Логічний аналіз висловлювань. Логіка запитань і відповідей. Функції і структура запитань. Види запитань. Види

відповідей. Місце логічного аналізу думок в науці та буденному житті. Пізнавальне і практичне значення суджень у діяльності людей у різних сферах суспільного життя.

### **Тема 5. Основні закони логіки.**

Поняття про логічний закон. Основні риси правильного мислення: визначеність, послідовність, несуперечність і доказовість. Закони логіки – об’єктивні закони реальності у свідомості людини. Співвідношення законів формальної і діалектичної логіки.

Закон тотожності, його зміст і значення. Об’єктивна обумовленість і основний зміст тотожності як логічного обґрунтування будь-якого ствердження і висновки. Закон тотожності як закон однозначності думки і обґрунтування твердження. Логічні помилки, пов’язані з порушенням вимог закону в науковій та повсякденній діяльності людини, у різних галузях суспільного життя.

Закон протиріччя, його сутність та основні вимоги. Поняття логічного і реального протиріччя. Неприпустимість логічного протиріччя і об’єктивного – історичний сенс.

Значення закону протиріччя для пізнання і практичної діяльності.

Закон виключеного третього, його визначення і логічний смисл. Неможливість логічної “середини” і можливість реальної альтернативи. Сфера застосування даного закону, який забезпечує послідовність думки. Логічні помилки, які пов’язані із порушенням закону виключеного третього. Об’єктивні основи даного закону і його роль у пізнанні і практичній діяльності людини.

Закон достатньої підстави, його зміст, визначення та логічний смисл. Необхідність обґрунтування думки, доказовості істини. Доказовість – основа науки. Розуміння сутності даного закону. Співвідношення логічного обґрунтування і причинного зв’язку явищ і процесів. Логічні помилки, які пов’язані з порушенням вимог закону достатньої підстави. Значення даного закону для пізнання і практичної діяльності людей у різних сферах суспільного життя.

## **Тема 6. Умовивід.**

### **6.1. Загальна характеристика умовиводів.**

Загальне поняття про умовивід як складну форму мислення. Визначення умовиводу та його структура: посилки (засновки), вивідне знання (логічний наслідок), обґрунтовуючі знання (наукова основа). Логічний зв'язок між засновками і висновками. Види умовиводів: безпосередні та опосередковані. Дедуктивні та індуктивні умовиводи. Умовиводи за логічним квадратом.

Поняття та типові приклади безпосередніх умовиводів: перетворення, обернення і протиставлення. Логічна і наукова значимість безпосередніх умовиводів. Роль умовиводів у юридичних доказах, соціальному захисті населення, педагогічному менеджменті, управлінській діяльності.

### **6.2. Дедуктивні умовиводи.**

Визначення дедуктивного умовиводу. Дедукція як умовивід від загального до часткового. Механізм дедуктивного умовиводу: поширення загального положення на окремих випадках, підведення часткового випадку під загальне правило. Достовірність висновків дедуктивного умовиводу. Умовиводи із судження з відношеннями: умовиводи рівності, умовиводи ступеня.

Фігури і модуси категоричного силогізму. Терміни категоричного силогізму: менший, більший і середній (*medius*), їх характеристика та символічний вираз. Більший і менший засновки. Аксиома силогізму, її об'єктивний зміст та формулювання. Скорочений силогізм (ентимема), його види. Складні силогізми (полісилогізми). Прогресивні і регресивні полісилогізми.

Сорити. Епіхейрема. Умовні умовиводи. Чисто умовні та умовно-категоричні умовиводи, їх значення. Розділові умовиводи. Роль розділових умовиводів у логічному міркуванні, на практиці. Умовно-розділові умовиводи. Різновидності умовно-розділових умовиводів: дилема, трилема, полілема. Значення теорії силогізмів в науково-дослідницькій діяльності людей.

### **6.3. Індуктивні умовиводи.**

Характеристика індукції як умовиводу від часткового до загального. Засновки і висновки в індукції та її побудова. Індукція та її види. Повна, неповна і наукова індукція.

Повна індукція та її визначення. Засновки і висновки як склад повної індукції. Подвійність засновків. Достовірність висновків повної індукції. Випадки застосування повної індукції. Логічна структура, пізнавальна роль і сфера застосування повної індукції. Характеристика неповної індукції як умовиводу, в якому клас предметів досліджується не повністю. Види неповної індукції: популярна індукція, індукція через аналіз і відбір фактів, наукова індукція. Поняття наукової індукції як найдосконалішого виду індукції. Логічна основа висновку в науковій індукції, ймовірні і достовірні висновки.

Індуктивні методи встановлення причинних зв'язків між явищами. Філософське розуміння причини та наслідку. Привід. Сукупність причин та змішування дій. Метод схожості. Метод різниці. Об'єднання методів схожості та різниці. Метод сукупних змін та його застосування. Метод залишків і його загальне правило. Взаємозв'язок дедуктивних та індуктивних умовиводів, їх роль у пізнанні.

### **6.4. Аналогія**

Умовивід за аналогією (традукція). Місце аналогії в логічному мисленні. Структура аналогії. Аналогія і модель. Моделювання, спостереження і експеримент, їх взаємозв'язок. Моделювання, спостереження і експеримент предметів: аналогія властивостей і аналогія відношень. Види аналогії за ступенем достовірності умовиводу: строга аналогія, нестрога аналогія, хибка аналогія. Експлікативна функція аналогій. Умови підвищення ступеня достовірності в аналогіях.

Історичні аналогії та паралелі. Значення історичних аналогій і паралелей на сучасному етапі розвитку нашого суспільства.

### **Тема 7. Гіпотеза.**

Гіпотеза як форма розвитку знань. Гіпотеза як припущення і спосіб мислення. Факт, ідея, наукова проблема,

гіпотеза, концепція і теорія як основні форми розвитку наукових знань. Логічна структура гіпотези – система суджень, понять, умовиводів та їх різних видів: індукції, дедукції, аналогії. Стадії процесу мислення в гіпотезі: 1) висунування гіпотези; 2) доведення гіпотези. Припущення як головний елемент будь-якої гіпотези. Критерій істинності гіпотези.

Гіпотеза як процес пояснення явища в цілому або його окремої складової. Види гіпотез за функціями в пізнавальному процесі: описові та пояснювальні. Види гіпотез в залежності від об'єкта дослідження: загальні, часткові, одиничні. Відносність цього поділу. Наукова гіпотеза та її роль в поясненні закономірностей розвитку явищ природи і суспільства. Робоча гіпотеза.

Версія та її види: загальна та часткова. Логічна структура версії. Версія як висновок індуктивного умовиводу. Моменти перевірки версій: дедуктивне виведення наслідків із висунутої версії; перевірка на практиці; логічне доведення істинності або хибності версії. Виведення і зібрання, отриманих із версій наслідків (фактів). Побудова гіпотези (версії). Аналіз і синтез фактів. Способи підтвердження гіпотези і версії. Шляхи і схема спростування гіпотези і версії. Роль гіпотези в системі наукових знань та в суспільному житті.

### **Тема 8. Логічні основи теорії аргументації.**

Сутність логічної аргументації. Обґрунтування – один із основних принципів науки логічного мислення. Доказовість – необхідна умова розвитку науки. Факти і аргументи. Переконавання. Специфіка соціального та юридичного пізнання.

Доведення. Структура доведення: теза, аргументи і демократизація. Прямі і непрямі доведення.

Спростування, його основні види. Роль доведення і спростування в полеміці та плюралізмі думок.

Логічна структура аргументації. Система правил аргументації: правила щодо тези, правила щодо аргументів, правила щодо демонстрації. Можливі помилки та їх запобігання.

Софізми і парадокси. Паралогізми. Еклектика. Апорії. Антиномія. Роль науки в розв'язанні парадоксів і антиномії.



Проблемні ситуації і диспути в загальноосвітній школі, профтехосвітніх закладах і вузах.

### **Тема 9. Мистецтво полеміки.**

Логіка і мова. Мова як інформаційна система і засіб вияву логічних форм. Предметне і смислове значення мовних виразів. Мистецтво суперечки, або еристика. Риторика (теорії красномовства, ораторського мистецтва). Суперечка заради істини. Суперечка заради переконання. Суперечка заради суперечки. Внутрішня суперечка. Дискусія, полеміка, диспут, дебати. Коректні та некоректні засоби ведення суперечки. Значення і роль логіки в наукових дискусіях. Логічна мова – необхідна умова для досягнення істини в процесі полеміки. Причини зростання значення логічної мови в сучасному суспільно-політичному житті. Культура мови та роль логіки в її формуванні і розвитку.

### **Тема 10. Логіка в наших професіях.**

Логіка життєвих процесів. Професійний розвиток особи в умовах розгортання сучасного інформаційного технотронного суспільства. Логічне спрямування професійної орієнтації в епоху глобалізації. Цілеспрямованість життєвих процесів в Україні як вияв внутрішньої логіки життєдіяльності українського народу.

Логіка в навчанні та вихованні. Видатні мислителі світу про роль логіки в оволодінні наукою. Аристотель і Гегель про значення логіки. Я.А.Коменський про потребу ознайомлення учнів з короткими правилами умовиводів. Діалектична логіка і розвиток логічного мислення в пізнанні світу. Логічні основи наукових досліджень. Логічне та історичне мислення. Вища школа і підготовка майбутнього спеціаліста з творчим, логічним мисленням. Логічне осмислення об'єкта пізнання. Творчість. Інтуїція. Художня і технічна творчість як логічні процеси. Логіка життя і логіка історії.

## 4. Плани лекцій для студентів денної форми навчання

### Тема 1. Предмет і значення логіки.

1. Визначення логіки як науки.
2. Роль мислення в процесі пізнання.
3. Поняття логічної форми.
4. Істинність і правильність мислення.
5. Значення логіки.

Основні терміни і поняття: логіка, пізнання, відчуття, сприйняття, уявлення, судження, міркування, формалізація, семантика, синтаксис, прагматика, предикат, зв'язка.

### Тема 2. Історія логіки.

1. Логіка Давньої Індії та Китаю.
2. Логіка Давньої Греції.
3. Логіка Середньовіччя (схоластична логіка).
4. Логіка епохи Відродження.
5. Логіка нового часу.
6. Сучасна логіка.
7. З історії логіки в Україні.

Основні терміни і поняття: дхарма, карма, рїта, сансара, дао, де, жень, лі, їнь, ян, логос, речення, висновок, авторитет, канон, інтуїція, аналогія, індукція, дедукція, іронія, маевтика, апорія, аналітика, номіналізм, реалізм, концептуалізм, мнемоніка, екзегеза, математичний метод, трансцендентальна логіка, діалектична логіка, алетична логіка, темпоральна логіка, епістенічна логіка, деонтична логіка, аксіологічна логіка, логіка дії.

### Тема 3. Поняття.

1. Поняття як початкова форма мислення. Поняття і слово.
2. Логічна структура поняття, його зміст та обсяг.
3. Види поняття за обсягом та змістом.
4. Логічні операції над поняттями.
6. Розподіл понять. Правила розподілу понять.

Основні терміни і поняття: поняття, предмет думки, істотні ознаки, неістотні ознаки, аналіз, синтез, порівняння, абстрагування, узагальнення, контекстні поняття, абстрактні, відносні поняття, безвідносні поняття, позитивні, негативні, порівнянні поняття, непорівнянні поняття, сумісні поняття.

#### **Тема 4.** Судження.

1. Судження як основна форма мислення. Загальна характеристика суджень.
2. Прості категоричні судження, їх види і структура.
3. Розподіленість термінів у категоричних судженнях.
4. Складні судження.
5. Відношення між судженнями за істинністю. “Логічний квадрат”.

Основні терміни і поняття: судження, істинне судження, хибне судження, суб’єкт судження, предикат судження, зв’язка в судженні, прості судження, атрибутивні судження, судження про відношення, релативні судження, складні судження, безумовні, умовні, категоричні, розділові судження, “логічний квадрат”, модальність.

#### **Тема 5.** Основні закони логіки.

1. Поняття про логічний закон.
2. Закон тотожності, його зміст і значення.
3. Закон протиріччя, його сутність та основні вимоги.
4. Закон включеного третього, його визначення і логічний смисл.
5. Закон достатньої підстави.

Основні терміни і поняття: закон мислення, закон тотожності, закон несуперечності, закон виключеного третього, закон достатньої підстави, закон подвійного заперечення, закон ідемпотентності, закон контрапозиції, закон асоціативності, закон дистрибутивності, закони де Моргана.

#### **Тема 6.** Умовивід.

1. Загальна характеристика умовиводів.

2. Дедуктивні умовиводи.
3. Індуктивні умовиводи.
4. Аналогія.

Основні терміни і поняття: умовивід, безпосередній умовивід, перетворення, обернення, протиставлення, скорочений силогізм (ентимема), складний силогізм (полісилогізм), сорит (нагромаджений), Гокленієвський сорит, Аристотилівський сорит, епіхейрема, аналогія.

### **Тема 7. Гіпотеза.**

1. Гіпотеза як форма розвитку знань. Гіпотеза як припущення і спосіб мислення.
2. Види гіпотез: загальна і часткова.
3. Робочі гіпотези, версії. Логічна структура версії.
4. Перевірка і спростування гіпотез.
5. Роль наукових теорій у практиці.

Основні терміни і поняття: гіпотеза, загальна гіпотеза, часткова гіпотеза, одинична гіпотеза, описова гіпотеза, пояснююча гіпотеза, версія.

### **Тема 8. Логічні основи теорії аргументації.**

1. Сутність логічної аргументації. Обґрунтування – один із основних принципів розвитку науки і логічного мислення.
2. Доведення. Структура доведення: теза, аргументи і демонстрація. Прямі і непрямі доведення.
3. Спростування та його структура.
4. Правила та помилки в доведенні та спростуванні.
5. Софізми і парадокси. Паралогізми. Еклектика. Апорії. Антиномія. Роль науки в розв'язанні парадоксів і антиномій.

Основні терміни і поняття: доведення, теза, головна теза, часткова теза, аргументи, факт, закони науки, аксіома, софізм, парадокс, паралогізм, еклектика, апорії, антиномія.

### **Тема 9.** Мистецтво полеміки.

1. Логіка і мова. Мова як інформаційна система і засіб вияву логічних форм.
2. Предметне і смислове значення мовних виразів.
3. Суперечка, її види та форми.
4. Дискусія, полеміка, диспут, дебати.
5. Значення і роль логіки в наукових дискусіях.

Основні терміни і поняття: суперечка, еристика, дискусія, полеміка, диспут, дебати, риторика, культура мови.

### **Тема 10.** Логіка в наших професіях.

1. Логіка життєвих процесів.
2. Логічне спрямування професійної орієнтації в епоху глобалізації.
3. Цілеспрямованість життєвих процесів в Україні як вияв внутрішньої логіки життєдіяльності українського народу.
4. Логіка в навчанні та вихованні.
5. Логіка життя і логіка історії.

Основні терміни і поняття: творчість, інтуїція, художня творчість, техніка творчості, логіка життя, логіка історії, глобалізація.

## **5.Плани лекцій**

### **для студентів заочної форми навчання.**

#### **Тема 1.** Предмет і значення логіки.

1. Визначення логіки як науки.
2. Роль мислення в процесі пізнання.
3. Основні етапи розвитку логіки.
4. Сучасна логіка. З історії логіки в Україні.

Основні терміни і поняття: логіка, пізнання, відчуття, сприймання, уявлення, судження, міркування, формалізація, семантика, синтаксис, прагматика, предикат, зв'язка, логос, речення, висновок, канон, аналогія, індукція, дедукція, маєвтика, апорія, мнемодіка, екзегеза, трансцендентальна логіка, епістемна логіка, аксіологічна логіка.

**Тема 2.** Поняття, судження, закони логіки та умовиводи.

1. Поняття як форма мислення. Основні способи утворення понять.
2. Загальна характеристика суджень. Прості та складні судження.
3. Основні закони формальної логіки.
4. Загальна характеристика логіки.

Основні терміни і поняття: аналіз, синтез, порівняння, абстрагування, суб'єкт судження, предикат судження, релятивні судження, “логічний квадрат”, модальність, закон тотожності, закон виключеного третього, закон ідемпотентності, закон дистрибутивності, закони де Моргана, безпосередній умовивід, скорочений силогізм (ентимема), складний силогізм (полісилогізм), сорит (нагромаджений), епіхейрема, аналогія.

**Тема 3.** Гіпотеза, логічна аргументація, мистецтво полеміки та логіка в наших професіях.

1. Гіпотеза як форма розвитку знань. Види гіпотез.
2. Логічні основи теорії аргументації. Доведення та спростування.
3. Мова як інформаційна система і засіб вияву логічних форм. Суперечка, дискусія, полеміка, диспут, дебати.
4. Логічне спрямування професійної орієнтації в епоху глобалізації.

Основні терміни і поняття: гіпотеза, версія, доведення, теза, аргумент, факт, аксіома, софізм, передокс, паралогізм, еклектика, апорії, антиномія, суперечка, еристика, дискусія, полеміка, диспут, дебати, риторика, творчість, інтуїція, логіка життя, логіка історії, глобалізація.

## **6. Плани семінарських занять для студентів денної форми навчання.**

**Семінарське заняття 1.** Предмет і значення логіки.

1. Мислення як предмет вивчення логіки.
2. Логіка як наука про закони форми правильного мислення.

3. Поняття формалізації.
4. Теоретичне і практичне значення логіки.

Основні терміни і поняття: логіка, пізнання, відчуття, сприйняття, уявлення, судження, міркування, формалізація, семантика, синтаксис, прагматика, предикат, зв'язка.

Запитання для самостійної перевірки знань:

- Яке значення має термін “логіка”?
- Що є предметом вивчення логіки як науки?
- Чим різняться поняття “мислення”, “міркування”, “розмірковування”?
- Які міркування називаються правильними?
- Яка думка називається істинною?
- Що таке форма мислення?
- У чому полягає сутність методу формалізації?
- Яку роль відіграє логіка як наука?
- Яке значення має знання логіки?

Список рекомендованої літератури:

1. Підручники та посібники: 1;10;13;21;25;27;40.
2. Словники: 1;4;5.
3. Збірники вправ: 6; 10;11.

**Семінарське заняття 2. Історія логіки.**

1. Логіка Давньої Індії та Давнього Китаю.
2. Логіка Давньої Греції.
3. Логіка Середньовіччя (схоластична логіка) та епохи Відродження.
4. Логіка нового часу. Сучасна логіка.
5. З історії логіки в Україні.

Основні терміни і поняття: дхарма, карма, рїта, сансара, дао, де, жень, лі, їнь, ян, логос, речення, висновок, авторитет, канон, інтуїція, аналогія, індукція, дедукція, іронія, маєвтика, апорія, аналітика, номіналізм, реалізм, концептуалізм, мнемоніка, екзегеза, математичний метод, трансцендентальна логіка, діалектична логіка, алетична логіка, темпоральна логіка, епістенічна логіка, деонтична логіка, аксіологічна логіка, логіка дії.

Запитання для самостійної перевірки знань:

- Проаналізуйте давньоіндійські трактати на предмет як ефективно вести диспути?
- Охарактеризуйте вчення про недоліки промов в Давній Індії?
- Яке значення має логіка школи ньяя?
- Чому Демокрита називають одним із засновників античної логіки?
- Яке значення мають апорії Зенона Елейського?
- Внесок Сократа в логіку?
- Що таке парадокси і софізми Мегарської школи?
- Яке значення для логіки має творчість Аристотеля?
- Мнемонічні засоби в логіці Середньовіччя та Відродження?
- Яку роль відіграли в логіці Ф.Бекон, Т.Гоббе, Р.Декарт, Б.Паскаль, Б.Спіноза, Г.Лейбніц, І.Кант, Г.Гегель?
- Назвіть мислителів логіки в Україні?

Список рекомендованої літератури:

1. Підручники та посібники: 3;5;11;13;18;24;27;30;32.
2. Словники: 1;5;6.
3. Збірники вправ: 1;6;8;10;11.

**Семінарське заняття 3. Поняття.**

1. Поняття к форма мислення.
2. Види понять.
3. Відношення між поняттями та операції над поняттями.
4. Види поділу понять та правила поділу.
5. Види визначення понять, правила визначення понять.

Основні терміни і поняття: поняття, предмет думки, істотні ознаки, неістотні ознаки, аналіз, синтез, порівняння, абстрагування, узагальнення, контекстні поняття, абстрактні, відносні поняття, безвідносні поняття, позитивні, негативні, порівнянні поняття, непорівнянні поняття, сумісні поняття.

Запитання для самостійної перевірки знань:

- Чим поняття відрізняється від інших форм мислення?
- Що таке властивість предмета, а що – ознака поняття?



- Чим уявлення відрізняється від сприйняття?
- Які поняття називаються порівнянними, а які – непорівнянними?
- Які є види несумісних понять?
- Які операції над поняттями ви знаєте?
- Що таке операція множення понять?
- Що таке визначення поняття?
- Які логічні операції, подібні до визначень, ви знаєте?

Список рекомендованої літератури:

1. Підручники та посібники: 6;10;13;19;33;34;38;40.
2. Словники: 1;4;6.
3. Збірники вправ: 1; 3;5;7.

**Семінарське заняття 4.** Судження.

1. Загальна характеристика судження.
2. Класифікація суджень. Прості судження.
3. Види суджень за кількістю та якістю. “Логічний квадрат”.
4. Склади судження та їх види.

Основні терміни і поняття: судження, істинне судження, хибне судження, суб’єкт судження, предикат судження, зв’язка в судженні, прості судження, атрибутивні судження, судження про відношення, релативні судження, складні судження, безумовні, умовні, категоричні, розділові судження, “логічний квадрат”, модальність.

Запитання для самостійної перевірки знань:

- Чим судження як форма мислення відрізняється від поняття?
- Що є спільного в будові судження і речення?
- Які види запитань ви знаєте?
- Які є види простих суджень?
- Що є основою поділу суджень за кількістю?
- За яких умов “логічний квадрат” має сенс?
- Які види складних суджень ви знаєте?
- За яких умов кон’юнкція є істинною?
- За яких умов є хибною імплікація?
- Яке значення має логіка предикатів?

Список рекомендованої літератури:

1. Підручники та посібники: 1;10;13;21;25;27;40.
2. Словники: 1;4;5.
3. Збірники вправ: 6; 10;11.

**Семінарське заняття 5. Основні закони логіки.**

1. Загальна характеристика основних законів мислення.
2. Закон тотожності.
3. Закон суперечності (несуперечності).
4. Закон виключеного третього.
5. Закони: достатньої підстави, подвійного заперечення, ідемпотентності, комунікативності, контрапозиції, асоціативності, дистрибутивності, де Моргана.

Основні терміни і поняття: закон мислення, закон тотожності, закон несуперечності, закон виключеного третього, закон достатньої підстави, закон подвійного заперечення, закон ідемпотентності, закон контрапозиції, закон асоціативності, закон дистрибутивності, закони де Моргана.

Запитання для самостійної перевірки знань:

- Що називається законом логіки?
- Як формулюється закон тотожності?
- Як формулюється закон суперечності?
- Як формулюється закон виключеного третього?
- Як формулюється закон достатньої підстави?
- Які наслідки випливають із закону достатньої підстави?
- Які інші закони логіки ви знаєте (назвіть їх і дайте формулювання кожного з них)?

Список рекомендованої літератури:

1. Підручники та посібники: 7;9;10;13;16;22;33;35;37.
2. Словники: 1;2;4;5.
3. Збірники вправ: 1; 6;7; 10;11.

**Семінарське заняття 6. Умовивід.**

1. Умовивід як форма мислення. Безпосередні умовиводи.

2. Опосередковані дедуктивні умовиводи. Складні силогізми, складноскорочені силогізми.
3. Умовні, розділові та умовно-розділові умовиводи.
4. Види індуктивних умовиводів.
5. Умовиводи за аналогією.

Основні терміни і поняття: умовивід, безпосередній умовивід, перетворення, обернення, протиставлення, скорочений силогізм (ентимема), складний силогізм (полісилогізм), сорит (нагромаджений), Гокленієвський сорит, Аристотилівський сорит, епіхейрема, аналогія.

Запитання для самостійної перевірки знань:

- Чим умовиводи відрізняються від інших сфер мислення?
- Які умовиводи називаються безпосередніми?
- Чим відрізняються безпосередні умовиводи від опосередкованих?
- Що називається перетворенням судження?
- Яка специфіка протиставлення предикатів?
- Яке значення мають безпосередні умовиводи?
- Що таке проста контрапозиція?
- Що характерне для дедуктивних умовиводів?
- Як формулюється аксіома силогізму?
- Чим відрізняються фігури силогізму?
- Що таке просилогізм?
- Що таке дилема, трилема, полілема?
- В чому полягає сутність математичної індукції?
- Що таке аналогія?
- Які види аналогії ви знаєте?

Список рекомендованої літератури:

1. Підручники та посібники: 8;9;10;12;19;23;25;27;36;40.
2. Словники: 1;3;4;5.
3. Збірники вправ: 1;5;6; 10;11.

**Семінарське заняття 7. Гіпотеза.**

1. Гіпотеза як форма розвитку знань.
2. Види гіпотез: загальна і часткова. Робочі гіпотези, версії.

3. Побудова і доведення гіпотез.
4. Пізнавальна роль гіпотези. Типові приклади гіпотез в системі наукових знань.

Основні терміни і поняття: гіпотеза, загальна гіпотеза, часткова гіпотеза, одинична гіпотеза, описова гіпотеза, пояснююча гіпотеза, версія.

Запитання для самостійної перевірки знань:

- Які значення має термін “гіпотеза”?
- Що характерне для гіпотези як форми розвитку знань?
- Які види гіпотез ви знаєте?
- Чим робоча гіпотеза відрізняється від наукової?
- Що таке версія?
- Як відбувається перевірка гіпотези?
- У якому зв'язку перебуває гіпотеза з іншими формами пізнання?

Список рекомендованої літератури:

1. Підручники та посібники: 7;9;14;19;20;22;25;27;35.
2. Словники: 1;2;4;5.
3. Збірники вправ: 2; 4;7;10.

**Семінарське заняття 8.** Логічні основи теорії аргументації.

1. Сутність логічної аргументації. Обґрунтування – основний принцип логічного мислення.
2. Доведення. Види і правила доведення.
3. Правила і типові помилки стосовно тези, аргументів і демонстрації.
4. Спростування і його основні види.
5. Софізми і паралогізми, парадокси і антиномії, еклетика, апорії.

Основні терміни і поняття: доведення, теза, головна теза, часткова теза, аргументи, факт, закони науки, аксіома, софізм, парадокс, паралогізм, еклетика, апорії, антиномія, суперечка, еристика, дискусія, полеміка, диспут, дебати, риторика, культура мови.

Запитання для самостійної перевірки знань:

- Яка будова доведення?
- Які є види аргументів?
- Які ви знаєте види доведення?
- Яке доведення називається аналогічним?
- Які є правила стосовно аргументів?
- Що таке суперечка, дебати, диспут, полеміка?
- Які види суперечки ви знаєте?
- Як називаються поняття антиномії та парадоксу?
- Який вид спростувань є найсильнішим і чому?

Список рекомендованої літератури:

1. Підручники та посібники: 1;10;15;21;23;25;27;34;38.
2. Словники: 2;4;6.
3. Збірники вправ: 3; 7;8;10;11.

## **7. Плани семінарських занять для студентів заочної форми навчання.**

**Семінарське заняття 1.** Предмет і значення логіки.

1. Мислення як предмет вивчення логіки.
2. Логіка як наука: а) істинність і правильність мислення; б) логічні форми; в) логіка і мова.
3. Теоретичне і практичне значення логіки.
4. Історичні етапи становлення логічних знань. (Давні: Індія, Китай, Греція, Рим, Середньовіччя, Відродження, Новий час, сучасна логіка).
5. З історії логіки в Україні.

Основні терміни і поняття: логіка, пізнання, відчуття, сприйняття, уявлення, судження, міркування, формалізація, семантика, синтаксис, прагматика, предикат, зв'язка.

Запитання для самостійної перевірки знань:

- Яке значення має термін “логіка”?
- Що є предметом вивчення логіки як науки?
- Чим різняться поняття “мислення”, “міркування”, “розмірковування”?
- Які міркування називаються правильними?
- Яка думка називається істинною?

- Що таке форма мислення?
- У чому полягає сутність методу формалізації?
- Яку роль відіграє логіка як наука?
- Яке значення має знання логіки?
- Проаналізуйте давньоіндійські трактати на предмет як ефективно вести диспути?
- Охарактеризуйте вчення про недоліки промов в Давній Індії?
- Яке значення має логіка школи ньяя?
- Чому Демокріта називають одним із засновників античної логіки?
- Яке значення мають апорії Зенона Елейського?
- Внесок Сократа в логіку?
- Що таке парадокси і софізми Мегарської школи?
- Яке значення для логіки має творчість Аристотеля?
- Мнемонічні засоби в логіці Середньовіччя та Відродження?
- Яку роль відіграли в логіці Ф.Бекон, Т.Гоббе, Р.Декарт, Б.Паскаль, Б.Спіноза, Г.Лейбніц, І.Кант, Г.Гегель?
- Назвіть мислителів логіки в Україні?

Список рекомендованої літератури:

1. Підручники та посібники: 3;5;11;13;18;24;27;30;32.
2. Словники: 1;5;6.
3. Збірники вправ: 1;6;8;10;11.

**Семінарське заняття 2.** Закони логіки та логічні основи теорії аргументації.

1. Загальна характеристика основних законів мислення.
2. Закони: тотожності, суперечності, несуперечності, виключення третього.
3. Закони: достатньої підстави, подвійного заперечення, ідемпотентності, комутативності, контрапозиції, асоціативності, дистрибутивності, де Моргана.
4. Сутність логічної аргументації. Доведення і спростування, їх основні види і правила.

5. Софізми і паралогізми, парадокси і антиномії, еклектика, апорії.

Основні терміни і поняття: закон мислення, закон тотожності, закон несуперечності, закон виключеного третього, закон достатньої підстави, закон подвійного заперечення, закон ідемпотентності, закон контрапозиції, закон асоціативності, закон дистрибутивності, закони де Моргана, Основні терміни і поняття: доведення, теза, головна теза, часткова теза, аргументи, факт, закони науки, аксіома, софізм, парадокс, паралогізм, еклектика, апорії, антиномія, суперечка, еристика, дискусія, полеміка, диспут, дебати, риторика, культура мови.

Запитання для самостійної перевірки знань:

- Що називається законом логіки?
- Як формулюється закон тотожності?
- Як формулюється закон суперечності?
- Як формулюється закон виключеного третього?
- Як формулюється закон достатньої підстави?
- Які наслідки випливають із закону достатньої підстави?
- Які інші закони логіки ви знаєте (назвіть їх і дайте формулювання кожного з них)?
- Яка будова доведення?
- Які є види аргументів?
- Які ви знаєте види доведення?
- Яке доведення називається аналогічним?
- Які є правила стосовно аргументів?
- Що таке суперечка, дебати, диспут, полеміка?
- Які види суперечки ви знаєте?
- Як називаються поняття антиномії та парадоксу?
- Який вид спростувань є найсильнішим і чому?

Список рекомендованої літератури:

1. Підручники та посібники: 7;9;10;13;16;22;33;35;37.
2. Словники: 1;2;4;5.
3. Збірники вправ: 1; 6;7; 10;11.

## **8. Питання та рекомендації щодо самостійної роботи студентів**

Об'єктивні, всезагальні “істини”, що існують завдяки логічному мисленню у дійсності безпосередньо пов'язані з суб'єктивністю та унікальністю людини, з її інтелектуальним проявом. Знання постійно примушує працювати особисті потенції людини, силу інтелекту та духовну наснагу. Потенціал логіки залежить від того чи вдається студенту неупереджено, без заздальгідь відомих, в більшості випадкових, постулатів самостійно здійснювати логічний пошук, вільно осмислювати світоглядні питання. Навчальною програмою передбачається, що значну частину матеріалу дисципліни студенти різних форм навчання мають оволодіти самостійно, силою власних інтелектуальних зусиль.

Мета цих методичних матеріалів і полягає в тому, аби спрямувати працю студентів, пробудити у них бажання самостійного осмислення найважливіших логічних питань. Мислення, аби здійснювати потрібний пошук, повинно бути підготовлене, треноване. Найбільш ефективним засобом для цього є набір логічних вправ, тестів, питань, проблемно-пошукових ситуацій, якій покликані активізувати розумову діяльність. Відповідь на кожні вправу, тест чи запитання формується на основі вивчення відповідних розділів підручника чи посібника, першоджерел.

Формою контролю за якістю самостійного накопичення знань з логіки можуть бути реферативні праці, контрольні роботи, участь студентів у роботі на семінарських заняттях. Перелічені форми вияву ефективності самостійної роботи студентів не лише поглиблюють знання з логіки та стимулюють їх потяг до подібних знань, виробляючи навички логіко-наукового пошуку, а й в цілому сприяють підвищенню загального рівня інтелектуальної, а отже й професійної підготовки студентів:



### **Питання для самостійної роботи студентів:**

1. Логіка як наука про закони і форми правильного мислення.
2. Логічна форма, її структура, основні терміни.
3. Логіка формальна і логіка діалектична, їх єдність.
4. Роль логіки у розвитку науки, підвищенні культури мислення.
5. Внесок філософських давніх Індії та Китаю в розвиток логіки.
6. Розвиток логіки в давній Греції.
7. Історія логіки періоду Середньовіччя, Відродження, Нового часу та їх представники.
8. Внесок українських мислителів в розвиток логіки.
9. Зміст і обсяг поняття.
10. Відношення між поняттями.
11. Правила поділу понять.
12. Види визначення понять.
13. Прості і складні судження.
14. Атрибутивні судження і судження з відношеннями.
15. Судження за модальністю.
16. Логічний аналіз висловлювань.
17. Основні риси правильного мислення: визначеність, послідовність, несуперечність і доказовість.
18. Закони логіки і їх діалектико-матеріалістичне розуміння.
19. Неможливість логічної “середини” і можливість реальної альтернативи.
20. Закони логіки – атрибут людського мислення.
21. Структура умовиводу: засновки, логічний наслідок, наукова основа.
22. Поняття дедуктивного умовиводу, його структура.
23. Проблема обґрунтованості індуктивних умовиводів, зв’язок з емпіричними узагальненнями.
24. Місце аналогії в логічному мисленні.
25. Гіпотеза як форма розвитку знань.

26. Побудова і доведення гіпотез.
27. Сукупність умов, яким повинна відповідати гіпотеза.
28. Типові приклади гіпотез в системі наукових знань.
29. Факти і аргументи.
30. Прямі і непрямі доведення.
31. Система правил аргументації.
32. Софізми і парадокси. Паралогізми. Еклектика. Апорії. Антиномія.
33. Предметне і смислове значення мовних виразів.
34. Мистецтво суперечки або еристика.
35. Риторика.
36. Дискусія, полеміка, диспут, дебати.
37. Діалоги в суспільно-політичному житті.
38. Логіка життєвих процесів.
39. Логічне спрямування професійної орієнтації в епоху глобалізації.
40. Логіка в навчанні та вихованні.

## **9. Практичні завдання та тести для контролю знань**

### **Практичні завдання**

1. Вкажіть засновки і висновки в наступних умовиводах:
  - а) Все, що сприяє розвитку науки, є благородною справою. Фінансування наукових досліджень сприяє розвитку науки. Отже фінансування наукових досліджень є благородною справою.
  - б) Всі великі держави мають армію для свого захисту. Україна – велика держава. Отже, Україна має армію для свого захисту.
2. Що в цих міркуваннях є істинним, що – хибним, а що – неправильним:
  - а) Студенти 25 групи склали екзамен з логіки на: відмінно, добре, задовільно. Іванов Микола, студент 25 групи не належить ні до відмінників, ні до хорошистів. Отже, Микола склав на задовільно.
  - б) Всі люди егоїсти. Саша егоїст. Отже, Саша Людина.
3. Визначте істинність (хибність) та правильність (неправильність) наведених міркувань:

- а) Прибуток – це винагорода, яку одержує власник грошей за надання їх у позичку.
- б) Після всіх відрахувань у фірми залишається чистий прибуток.
- в) Існують дві головні причини інфляції: надлишковий попит і прогресивне оподаткування.
- г) Якщо видатки перевищують доходи, виникає дефіцит державного бюджету.
- д) Кожен іменник відповідає на питання “хто?” або “що?”. Слово “він” відповідає на питання “хто?”. Отже, це слово – іменник.
4. В святковий день вечором, людина сидить у кімнаті і чує звук пострілів, що доносяться з центральної площі міста. Глянувши у вікно, вона бачить спалахи святкового салюту.
- а) Де тут відчуття і сприймання?
- б) Чи має місце уявлення?
- в) Чи є тут логічне мислення?
5. Назвіть істотні ознаки предметів: а) ВУЗ; б) Учитель; в) Студент; г) Фірма; д) Прибуток; е) Менеджер; ж) Банк; з) Корабель.
6. Замініть наступні словосполучення одним словом, яке виражає одне і те саме поняття:
- а) Людина, яка порушує закони держави;
- б) Полювання в заборонених місцях;
- в) Захисник інтересів людини в суді;
- г) Фінансова установа, функції якої є залучення у вклади грошових коштів громадян і юридичних осіб;
- д) Плата в державну казну, яка береться кордоні з власника товару іноземного виробництва, що ввозиться в країну для продажу.
7. Чи правильно узагальнено поняття в наведених твердженнях:
- а) Чернігів – Україна.
- б) особистий прибутковий податок – прямий податок;

- в) банк – фінансово-кредитна установа;
  - г) попит – пропозиція;
  - д) облігація – цінний папір;
  - ж) ринок праці – ринок;
  - з) паперові гроші – готівка;
  - і) ринкова економіка – економіка;
- Обґрунтуйте ваші твердження.

8. Назвіть поняття, які будуть у відношенні суперечності до наведених:

- а) прибуткове підприємство;
- б) одностороння угода;
- в) договірний;
- г) працездатний.

9. Дайте визначення понять:

- а) приватизація; б) менеджмент; в) маркетинг; г) підприємство; д) фірма; з) податок; і) девальвація.

10. Визначте модальність суджень:

- а) Подружжя – чоловік та дружина взаємо зобов'язані підтримувати один одного матеріально і морально;
- б) Людям, що мешкають у зоні з підвищеною радіацією, не рекомендується довго перебувати на сонці;
- в) Людям з надлишковою вагою не рекомендується надмірне споживання їжі за вечерею;
- г) У 2005 році можливе зростання валового національного прибутку.

11. Наведіть приклади кон'юнктивних, диз'юнктивних, еквівалентних, імплікативних суджень. Запишіть їх логічною символікою.

12. За допомогою логічного квадрата виведіть судження: протилежні, суперечні і підпорядковані даним. Встановіть їх істинність чи хибність:

- а) Будь-яке судження виражається в реченні;
- б) ні одна людина собі не ворог;
- в) деякі держави є унітарними;
- г) деякі судження не є простими;

д) деякі тенденції в управління державою є несприятливими.

13. Наведіть приклади кількох пар суджень, які не можуть бути одночасно істинними.

14. Проаналізуйте висловлювання:

а) Йшов дощ і два студенти. Один їв пиріжки з м'ясом, а другий – із задоволенням.

б) Ми йшли вдвох: він – у плащі, а я - в гуртожиток.

15. Встановіть, чи будуть порушені вимоги закону тотожності при ототожненні понять, що виражені в наступних словосполученнях?

а) Джомолунгма. Найвища гора у світі.

б) НТР. Науково-технічна революція.

в) Аудит. Ревізія.

г) Музика. Рок.

д) Центр Європи. Україна.

ж) Підприємство. Фірма.

16. Чи дотримуються вимоги закону тотожності у відповідях на такі запитання:

а) Ви підготовлені до екзамену? Я готувався.

б) Скільки років прожив Л.І.Брежнєв? Він помер у 1982 році.

в) Ви громадянин держави? Я американець.

г) Які є види понять? Поняття поділяються на конкретні та абстрактні.

д) Яку найвищу гори ви знаєте? Говерлу.

17. Встановіть чи є в даних прикладах порушення закону виключеного третього:

а) безумовно, Людмила не відмінниця, але у неї немає інших оцінок крім десять, і вона завжди все знає.

б) він завжди буває веселий і дуже рідко буває сумний.

18. Визначте, у якому міркуванні порушено вимоги закону достатньої підстави.

а) Федорченко Олексій вивчає логіку, оскільки він студент, а всі студенти вивчають логіку.

б) Всі студенти вивчають логіку. Рудик Денис вивчає логіку, отже, він студент.

19. Перевірте, чи правильно виконано обернення суджень:

а) Брокери і ділери є членами біржі. – Деякі члени біржі є брокерами і ділерами.

б) Суд – орган правосуддя. – Отже, правосуддя здійснюється тільки судом.

в) Усі громадяни цієї держави – правоздатні. – Отже, будь-який правоздатний – громадянин цієї держави.

20. Встановіть правильність таких силогізмів, їх модуси:

1) Кожен філософ – мислитель.

Бертран Рассел – філософ.

Бертран Рассел – мислитель.

2) Усі банкіри мають економічну освіту.

Михайло Михайлович – банкір.

Михайло Михайлович має економічну освіту.

3) Всі види мистецтва емоційні.

Музика – вид мистецтва.

Музика емоційна.

4) Всі письменники – діячі мистецтв.

Композитори – не письменники.

5) Дехто з філософів – матеріалісти.

Г.Сковорода – філософ.

6) Всі птахи мають крила.

Деякі риби мають крила.

7) Жодна наука не існує без доведень.

Логіка – наука.

Логіка не існує без доведень.

21. Визначте вид аналогії та дайте їй наукову оцінку в таких проблемах:

а) Вульгарні матеріалісти вважали, що подібно до того, як печінка виділяє жовч, так мозок виділяє мислення;

б) Дехто вважає, що коли ненавмисно розіб'ється дзеркало, то буде нещастя; якщо перед далекою дорогою присісти то подорож буде успішною.

22. Відновіть ентимему в повний силогізм, визначте вид і структуру:
- а) Особа, яку викликали як свідка, зобов'язана з'явитись до суду і дати правдиві показання. Івахненко викликаний як свідок.
  - б) Кримінальна справа проти Агієнка не може бути порушена, так як відсутній в діянні склад злочину.
23. Дайте визначення аналогії. Наведіть її приклади в економічній науці.
24. Встановіть помилку в доведенні:  
“Ця тварина – їжак, бо вона має голки на спині”.
25. “Новий роман Джоан Коллінз про Гаррі Потера – високохудожній твір, оскільки всі інші її твори теж високохудожні”. Яка логічна помилка допущена у цьому міркуванні?

### Тести

1. Термін “логос” першим застосував і охарактеризував:  
а) Фалес; б) Піфагор; в) Геракліт; г) Перікл.
2. Вартовий лягає спати о сьомій вечора, а будильник заводить на десяту ранку. Скільки буде спати вартовий?  
а) 15 годин; б) 3 години; в) 14 годин; г) 4 години.
3. У Параски 10 каченят. Усі, окрім дев'яти, подохли. Скільки каченят залишилось?  
а) 1 каченя; б) 9 каченят; в) 10 каченят; г) 2 каченят.
4. Горіло сім свічок, три погасло. Скільки свічок залишилось?  
а) 4 свічки; б) 3 свічки; в) 7 свічок; г) 0 свічок.
5. На руках десять пальців. Скільки пальців на десяти руках?  
а) 100 пальців; б) 50 пальців; в) 25 пальців; г) 10 пальців.
6. Місяць закінчується тридцятим або тридцять першим числом. У якому місяці є число двадцять вісім?  
а) лютий; б) в усіх; в) червень; г) листопад.
7. Ви заходите до малознайомої затемненої кімнати. У кімнаті є дві лампи: газова і бензинова. Що ви запалите насамперед?

- а) газову; б) сірника; в) бензинову; г) запальничку.
8. Цеглина важить один кілограм плюс ще пів цеглини.  
Скільки важить цеглина?  
а) 1,5 кг; б) 2 кг; в) 1 кг; г) 0,5 кг.
9. Під яким кушем сидить ворона під час дощу?  
а) високим; б) мокрим; в) густим; г) сухим.
10. Якщо ви знаєте граматику, та можете дати правильну відповідь як правильно сказати:  
а) “Не бачу білий жовток” б) “Не бачу білого жовтка”?  
в) “не бачу білий жовток”; г) “жовток не буває білим”;  
д) “не бачу білого жовтка”; ж) два варіанти правильні.
11. Дах одного будинку не є симетричним. Один його нахил складає з горизонталлю кут 60 градусів, а інший кут 70 градусів. Припустимо, що півень кладе яйце на гребінь даху. На який бік даху впаде яйце?  
а) де 60 гр.; б) півень не несе яєць; в) до 70 гр.;  
г) залишиться на гребені.
12. За кордон поїхала група туристів із 100 чоловік. 10 із них не знали ні німецької, ні французької мови. 75 знали німецьку мову. 83 людини знали французьку мову. Скільки туристів володіли двома іноземними мовами?  
а) 90; б) 75; в) 68; г) 83.
13. На виставці зустрілися троє друзів: скульптор Білий, скрипаль Чорний, художник Руденко. Чорноволосий замітив: “Цікаво, що ні у одного у нас прізвище на вказує на колір нашого волосся, хоча один з нас має чорне волосся, другий – біле, третій – руде”. “Ти маєш рацію”, - підтвердив Білий. Який колір волосся має художник?  
а) білий; б) чорний; в) рудий; г) він лисий.
14. За квадратним столом сиділи чотири студенти. Фінансист сидів проти Мельника, поруч із банкіром. Міжнародний сидів поруч з Стефінінім. Сусіди Письменного – юрист та Гаргат. Проти кого сидів банкір?



- а) Проти Письменного. б) Проти Стефініна.  
в) Проти Гаргата. г) Проти Мельника.
15. Чотири куби однакові на вигляд. Два мають однакову вагу, два інші легші і теж мають однакову вагу. Скільки потрібно зважувань на шалькових терезах без гир, щоб відокремити важчі куби? а) 1; б) 2; в) 3; г) 4.
16. Онук запитав у дідуся: “Скільки тобі років?” Дідусь відповів. Якщо я проживу ще половину того, що прожив, та ще один рік, то мені буде 100 років”. Скільки років дідусеві?  
а) 65; б) 66; в) 67; г) 68.
17. 5 робітників за 5 год. викопують 5 метрів канави. Скільки робітників викопують 100 метрів канави за 100 год.?  
а) 10 землекопів; б) 5 землекопів; в) 20 землекопів;  
г) 15 землекопів.

## 10. Питання для самостійної перевірки знань

**Тема 1.** Предмет і значення логіки.

1. Яке значення має термін “логіка”?
2. Що є предметом вивчення логіки як науки?
3. Що таке форма мислення?
4. Яку роль відіграє логіка як наука?
5. Яке значення має знання логіки?

**Тема 2.** Історія логіки.

1. Хто у стародавній Греції запровадив термін “logos”?
2. Хто виділив логіку в самостійну науку?
3. В чому логічна сутність суперечки номіналістів та реалістів в Середні віки?
4. В чому суть індуктивної логіки Ф.Бекона?
5. “Трансцендентальна” логіка І.Канта.
6. Чим відрізняється сучасна логіка від традиційної?
7. Який внесок українських мислителів в історію логіки?

**Тема 3.** Поняття.

1. Що таке ознака предмета.
2. У чому полягає необхідність створювання понять?

3. Що таке зміст і обсяг понять? Як вони співвідносяться?
4. Що таке визначення понять?
5. Що таке поділ понять?

**Тема 4.** Судження.

1. Що таке судження і яка його роль у пізнанні?
2. Чим судження як форма мислення відрізняється від поняття?
3. Які є види простих суджень?
4. Що таке істинне і хибне судження?
5. За яких умов “логічний квадрат” має сенс?
6. Які види складних суджень ви знаєте?
7. Які судження відносяться до умовних?

**Тема 5.** Основні закони логіки.

1. Що називається законом логіки?
2. Які ви знаєте основні закони логіки, і чому їх вважають основними?
3. Як формулюється закон тотожності?
4. Як формулюється закон суперечності?
5. Як формулюється закон достатньої підстави?

**Тема 6.** Умовивід.

1. Що таке умовивід як форма мислення, і яка його логічна структура ?
2. Яка роль умовиводів у пізнанні?
3. Які умовиводи називаються безпосередні?
4. Що таке категоричний силіогізм?
5. Що таке ентимема?
6. Що таке полісиліогізм?
7. Які види аналогії ви знаєте?

**Тема 7.** Гіпотеза.

1. Які значення має термін “гіпотеза”?
2. Яким умовам повинна відповідати гіпотеза?
3. Які види гіпотези ви знаєте?
4. Що таке версія?
5. Як відбувається перевірка гіпотези?

**Тема 8.** Логічні основи теорії аргументації.

1. Як можна визначити терміни “аргументація” і “доведення”?
2. Яка структура доведення?
3. Які види доведення ви знаєте?
4. Що таке спростування тези?
5. Чим характеризується спростування аргументів?

### **Тема 9. Мистецтво полеміки.**

1. Що таке суперечка?
2. Які є види суперечки?
3. Що таке еристика?
4. Дайте характеристику понять: дискусія, полеміка, диспут, дебати.
5. Охарактеризуйте коректні та некоректні засоби ведення суперечки.

### **Тема 10. Логіка в наших професіях.**

1. Що таке логіка життєвих процесів?
2. Дайте характеристику професійного розвитку особи в умовах сучасної глобалізації.
3. Логіка в навчанні та вихованні.
4. Логіка в професіях вчителя, менеджера, юриста та управлінця.
5. Логіка життя та логіка історії.

### **11. Теми рефератів для студентів денної форми навчання.**

1. Логіка і історія.
2. Логічна культура педагога.
3. Логіка та економічне мислення.
4. Роль логіки у формуванні культури мислення людини.
5. Логіка у моїй майбутній професії.
6. Логіка і психологія.
7. Логіка і математика.
8. Логіка і соціологія.
9. Взаємовідношення логіки та філософії.
10. Проблема співвідношення логічного мислення та пам'яті.
11. Логіка Стародавньої Індії.

12. Аристотель – засновник логіки.
13. Логіка Середніх віків та епохи Відродження..
14. Логіка Нового часу.
15. Сучасний етап розвитку логіки.
16. Класична і неklasична логіка.
17. Історія розвитку логіки в Україні.
18. Логіка в Києво-Могилянській академії.
19. Основні прийоми утворення понять та їх логічні і пізнавальні функції.
20. Класифікація та її роль в науці.
21. Специфіка суджень як форми відображення дійсності.
22. Правила постановки запитань.
23. Методологічна функція законів логіки при аналізі екологічних процесів.
24. Логічні помилки, які виникають при порушенні законів логіки.
25. Поєднання індукції та дедукції в економічному пізнанні.
26. Спостереження та експеримент.
27. Логічні основи наукових досліджень.
28. Сутність наукового передбачення.
29. Види соціальних прогнозів.
30. Економічні прогнози та їх особливості.
31. Використання аналогії в науці і техніці.
32. Софізми та парадокси. Їх значення для розвитку мислення.
33. Логіка і мистецтво полеміки.
34. Логічне обґрунтування Конституції України.
35. Софізми в античній філософії та логіці.
36. Логічні помилки в софізмах.
37. Парадокси і сучасна логіка.

## **12.Методичні вказівки і тематика контрольних робіт для студентів заочної форми навчання.**

Вивчення курсу “Логіка” передбачає, що логічний світогляд сучасної людини формується шляхом вивчення великого концептуально-тематичного матеріалу, логічних

досягнень різних культур і цивілізацій у вигляді комплексу логічних ідей. Процес вивчення курсу “Логіка” варто починати з переліку питань і тем, списку рекомендованої літератури. Опрацьовуючи підбірку літератури з кожної теми, слід звернути увагу на ключові поняття теми. Певний час належить виділити для ознайомлення з першоджерелами. Опановуючи напрямки логічного мислення східних та західних народів, слід прагнути до вироблення власного погляду на спільне та відмінне в логічних ідеях, концепціях та творчих здобутках мислителів з різних епох, цивілізацій, країн.

Незалежно від обраного фаху чи виду діяльності ціннісна вага професіоналізму завжди буде зростати пропорційно до логічної культури суб’єкта. Вивчаючи логіку ви вчитеся не лише творчо мислити, користуватися критерієм істини, а й завжди залишатися апологетом вищої правильності. У цьому і полягає смисл вимог до розуміння студентом основних принципів і законів правильного мислення, які виробила і нагромадила передова філософська наука – логіка.

**Контрольна робота** – самостійно побудований процес вивчення логічної проблематики, який включає наступні моменти:

- Вибір теми;
- Ознайомлення з відповідною літературою;
- Ведення конспектів з окремих питань;
- Синтез усіх етапів праці у вигляді завершеного дослідження.

Для цього необхідно скласти план контрольної роботи, який повинен включати в себе:

1. Вступ.
2. Основну частину.
3. Висновок.
4. Список використаної літератури.

Загальний обсяг контрольної роботи складає 11-15 сторінок друкованого або написаного від руки тексту.

У **вступі** розкривається задум автора, тобто основна мета контрольної роботи та її завдання, актуальність даної проблеми, практична значущість питань, які привернули увагу студента.

В **основній частині** йдеться про найважливіші принципи і закони правильного мислення, розкривається зміст основних форм абстрактного мислення, складність всіх форм логічного мислення. Наводяться приклади ідейних систем та творчих поглядів мислителів тощо.

У **висновках** роботи дається узагальнення автора з обраної ним теми. Слід робити посилання на наукові джерела, записуючи назву мовою оригіналу та вказуючи кількість сторінок, а перед тим – назву видавництва, місто та рік видання.

#### **Теми контрольних робіт для студентів заочної форми навчання.**

1. Роль мислення у пізнанні.
2. Основні етапи розвитку логіки.
3. Значення логіки.
4. Поняття як форма мислення.
5. Зміст і обсяг понять.
6. Логічні відношення між поняттями.
7. Логічні операції з поняттями.
8. Загальна характеристика суджень.
9. Прості категоричні судження їх види та структура.
10. Значення суджень як форми мислення.
11. Складні судження.
12. Роль запитання в пізнанні.
13. “Логічний квадрат”.
14. Логіка висловлювань.
15. Логіка предикатів.
16. Поняття логічного закону.
17. Закон тотожності.
18. Закон суперечності (несуперечності).
19. Закон виключеного третього.
20. Закон достатньої підстави.

21. Поняття умовиводу, його види.
22. Безпосередні умовиводи.
23. Категоричний силігзм та його різновиди.
24. Складні силігзми (полісилігзми). Сорит.  
Епіхейрема.
25. Індуктивні умовиводи . Умовиводи за аналогією.
26. Неповна індукція.
27. Методи встановлення причинних зв'язків.
28. Аналогія.
29. Види гіпотез.
30. Доведення істинності гіпотези.
31. Пізнавальна роль гіпотези.
32. Доведення , будова доведення.
33. Види доведення, правила доведення.
34. Спростування та його види.
35. Софізми і паралогізми, парадокси і антиномії.
36. Мистецтво полеміки.
37. Суперечка, її види та форми.
38. Дискусія, полеміка, диспут, дебати.
39. Коректні та некоректні засоби ведення суперечки.
40. Логіка Давньої Індії.
41. Логіка Давньої Греції.
42. Логіка Середньовіччя (схоластична логіка).
43. Логіка епохи Відродження.
44. Логіка Нового часу.
45. Історія логіки в Україні.
46. Логічне та історичне мислення.
47. Сучасна логіка.
48. Логіка життєвих процесів.
49. Логіка в навчанні та вихованні.
50. Логіка життя і логіка історії.

### **13. Питання до заліку.**

1. Предмет логіки.
2. Значення логіки.
3. Поняття та уявлення.
4. Зміст і обсяг понять.

5. Види понять
6. Відношення між поняттями.
7. Операції над поняттями.
8. Види поділу понять.
9. Операція визначення поняття.
10. Судження як форма мислення.
11. Судження і речення.
12. Класифікація суджень.
13. Прості судження.
14. Відношення між судженнями. “Логічний квадрат”.
15. Роздільність термінів у судженні.
16. Складні судження.
17. Логіка предикатів.
18. Закон тотожності.
19. Закон несуперечності.
20. Закон виключеного третього.
21. Закон достатньої підстави.
22. Умовивід як логічна форма.
23. Види і форми умовиводів.
24. Безпосередні умовиводи.
25. Категоричний силогізм. Правила категоричного силогізму.
26. Фігури і модуси категоричного силогізму.
27. Складні силогізми.
28. Скорочений силогізм (ектимема).
29. Складноскорочений силогізм (сорит).
30. Умовні умовиводи.
31. Розділові умовиводи.
32. Умовно-розділові умовиводи.
33. Поняття індуктивного умовиводу. Види індукції.
34. Дедуктивні умовиводи.
35. Гіпотеза як форма розвитку знання.
36. Поняття аналогії. Види аналогії.
37. Логічна структура аргументації.
38. Сутність логічної аргументації.
39. Логічні помилки в процесі аргументації.



40. Суперечка, її види та форми.
41. Дискусія, полеміка, диспут, дебати.
42. Логіка Давньої Індії.
43. Логіка Давньої Греції.
44. Логіка Середньовіччя (схоластична логіка).
45. Логіка епохи Відродження.
46. Логіка Нового часу.
47. З історії логіки в Україні.
48. Сучасна логіка.
49. Логіка життя і логіка історії.
50. Логіка в наших професіях.

#### **14. Короткий термінологічний словник (тезаурус).**

##### **Тема 1. Предмет і значення логіки.**

1. Логіка – наука, яка вивчає закони і форми мислення, схеми побудови правильних міркувань.
2. Пізнання – це складний і багатогранний процес відображення об’єктивного світу в свідомості людини, що являє собою єдність живого споглядання і абстрактного мислення, єдність чуттєвого і раціонального (від латин. “ratio” – розум) рівнів.
3. Відчуття – це відображення окремих властивостей, ознак, якостей предметів – їх кольору, запаху, густини, смаку.
4. Сприйняття – це відображення предмета в цілому, без виділення його окремих властивостей і сторін.
5. Уявлення – це відтворення в свідомості людини раніше сприйнятого предмета.
6. Міркування – зіставлення думок, пов’язування їх задля відповідних висновків.
7. Формалізація – побудова моделі, в якій змістовним думкам і міркуванням відповідають формальні аналоги.
8. Семантика (в логіці) – розділ логіки, в якому вивчається значення, смисл понять і суджень .
9. Синтаксис – розділ логіки, який вивчає суто формальну частину формалізованої мови, тобто не інтерпретованого

числення (на відміну від семантики, предметом якої служить саме інтерпретація мови).

10. Прагматика – розділ семіотики (науки про знаки), який вивчає відношення того, хто використовує знакову систему, до самої знакової системи.
11. Предикат – логічний присудок, який відтворює ознаку, що належить предмету думки.
12. Зв'язка – слово, яке пов'язує суб'єкт і предикат.

## **Тема 2. Історія логіки.**

1. Речення – теза, в якій висловлюється певна точка зору на те, що має бути доведене.
2. Приклад – наведення загально визначених або прийнятих наукою положень.
3. Пряма перцепція – безпосереднє сприйняття відповідного предмета.
4. Висновок – розпізнавання об'єкта за умови, що він безпосередньо не сприймається.
5. Авторитет – вчення мудреців, положення, викладені у священних книгах.
6. Основа – логічна підстава, яка впливає з прикладу, однорідності, різнорідності, прямої перцепції, висновку і авторитету.
7. Однорідність – складове доведення, що виявляється в подібності сутності, атрибутів, причини і наслідку.
8. Різнорідність – складова доведення, що полягає у взаємному розрізненні сутності, атрибутів, причини і наслідку.

## **Тема 3. Поняття.**

1. Поняття – це форма мислення, яка відображає найбільш істотні загальні і відмінні ознаки предметів.
2. Аналіз – мислене розчленування змісту предмета на його частини, виділення окремих ознак, властивостей предмета.
3. Синтез – мислене поєднання ознак та властивостей предметів, які одержані в процесі аналізу.

4. Порівняння – встановлення подібності і відмінності між предметами, що розглядаються.
5. Абстрагування – мислене виділення найбільш істотних, характерних ознак предметів і відвернення від деяких неістотних ознак.
6. Узагальнення – логічна операція, при якій відбувається перехід від поняття з меншим обсягом до поняття з більшим обсягом.
7. Одиначне поняття – поняття, обсяг якого складається лише з одного елемента.
8. Загальне поняття – поняття, яке відображає ознаки певної множини предметів.
9. Реєструюче загальне поняття – поняття, до обсягу якого входить чітко визначена, яка підлягає обліку, кількість предметів.
10. Нерєструюче загальне поняття – поняття, яке охоплює необмежену кількість предметів, яку неможливо перерахувати.
11. Збірне поняття – поняття, в якому відображається сукупність однорідних предметів, що вважається одним цілим.
12. Зміст поняття – основна логічна характеристика поняття, яка виражає сукупність істотних ознак предмета чи множини однорідних предметів, відображених у даному понятті.
13. Обсяг поняття – сукупність елементів, які мають усі істотні ознаки, що вказані у змісті поняття.
14. Нульове поняття – поняття, яке не має в обсязі елементів, тобто реально не існує такого предмета, який виражається даним поняттям.
15. Конкретне поняття – поняття, яке відображає окремо існуючі предмети або сукупності предметів, як такі, що самостійно існують.
16. Абстрактне поняття – поняття, яке відображає не предмет, а яку-небудь із його ознак, властивостей, взяту окремо від самого предмета.

17. Відносні поняття – поняття, в яких відображаються предмети, існування одного з яких немислиме без існування іншого.

#### **Тема 4. Судження.**

1. Судження – форма мислення, в якій щось стверджується або заперечується відносно предмета, його ознаки або відношення.
2. Істинним називається таке судження, яке правильно відображає дійсність, його зміст відповідає тому, що є насправді.
3. Хибним є судження, яке неправильно відображає дійсність, зміст його не відповідає тому, що є насправді.
4. Суб'єкт – це поняття, яке відображає предмет думки.
5. Простим називається судження, яке складається з одного суб'єкта і одного предиката.
6. Складним називається таке судження, в якому наявні кілька предикатів чи суб'єктів.
7. Стверджувальним називається судження, яке відображає наявність у предмета якоїсь ознаки.
8. Заперечним називається судження. В якому йдеться про відсутність у предмета якоїсь ознаки.

#### **Тема 5. Основні закони логіки.**

1. Закон мислення – це необхідний, істотний, сталий, глибоко внутрішній зв'язок між думками.
2. Закон тотожності – в процесі певного міркування будь-яке поняття і судження повинні мати один і той же визначений зміст.
3. Закон суперечності (несуперечності) – два протилежних судження не можуть бути істинними в один і той же час в одному і тому ж відношенні.
4. Закон достатньої підстави – будь-яка істинна думка повинна бути достатньо обґрунтована.
5. Закон виключеного третього – з двох суперечливих суджень одне – істинне, друге – хибне, а третього не дано.
6. Закон подвійного заперечення – логічний закон, згідно з яким заперечення заперечення дає твердження, із

твердження впливає його подвійне заперечення, а подвійне заперечення рівносильне твердженню.

7. Закон ідемпотентності (від лат. “зберігаючий той самий ступінь”) – логічний закон, який стверджує, що повторення будь-якого висловлювання через “і” (кон’юнкцію) чи “або” (диз’юнкцію) рівнозначне самому висловлюванню.
8. Закон комутативності (від лат. commutatio “зміна”) - логічний закон, який дозволяє міняти місцями висловлювання, зв’язані логічними сполучниками “і” (кон’юнкція) та “або” (диз’юнкція).
9. Закон контрапозиції – логічний закон, який дозволяє з допомогою заперечення міняти місцями антецедент і консеквент.
10. Закон асоціативності – логічний закон, який дозволяє по-різному поєднувати висловлювання, з’єднані з допомогою логічних сполучників “і” (кон’юнкція), “або” (диз’юнкція).
11. Закон дистрибутивності – логічний закон, який дозволяє розподіляти один логічний сполучник стосовно іншого.
12. Закони де Моргана – логічні закони, які пов’язують заперечення, кон’юнкцію і диз’юнкцію.

#### **Тема 6. Умовивід.**

1. Умовивід – форма мислення, за допомогою якої з одних думок (засновків) одержують нові думки – висновки.
2. Безпосередній умовивід – умовивід, до складу якого входить лише один засновок (і звичайно ж, - висновок).
3. Перетворення – це безпосередній умовивід, в якому з вихідного судження (засновку) виводиться рівнозначне нове судження (висновок), але протилежної якості.
4. Обернення – перебудова судження, внаслідок якої суб’єкт і предикат міняються місцями. При цьому якість судження зберігається, а кількість може змінюватися.
5. Протиставлення – перебудова судження, в ході якої одночасно здійснюються і перетворення, і обернення в тій чи іншій послідовності.

6. Простий категоричний силогізм – опосередкований дедуктивний умовивід, який складається з двох засновків (посилань) і висновку, які є категоричними судженнями.
7. Ентимема – скорочений силогізм, у якому одне із трьох суджень, що входять до його складу, не висловлюється, хоч і мається на увазі.
8. Сорит (нагромадження) – складноскорочений силогізм, в якому не висловлюються, а тільки маються на увазі більші або менші засновки і всі висновки, крім останнього.
9. Епіхейрема – складноскорочений силогізм, до складу якого входять два засновки, принаймні один з яких є ентимемою.
10. Розділовий умовивід – опосередкований дедуктивний умовивід, до складу якого входять розділові судження, а перший засновок завжди є розділовим.
11. Умовний умовивід – опосередкований дедуктивний умовивід, до складу якого входять умовні судження, перший засновок у ньому завжди є умовним.
12. Умовно-розділовий (“лематичний”-припущення) умовивід – умовний умовивід, до складу якого входять крім умовних ще й розділові (одне чи два) судження.
13. Дилема – дві альтернативи, трилема - три альтернативи.
14. Індукція – вид опосередкованого умовиводу, в якому з одиничних суджень-засновків виводять часткове або й загальне судження-висновок.
15. Аналогія – продуктивний умовивід, в якому на підставі подібності двох предметів в одних ознаках робиться висновок про подібність їх в інших ознаках.

### **Тема 7. Гіпотеза.**

1. Гіпотеза – форма мислення, що становить собою припущення про існування певного закономірного зв'язку між явищами, причини виникнення яких невідомі.
2. Загальна гіпотеза – припущення про певні закономірності, які стосуються всієї множини явищ відповідної предметної сфери.

3. Часткова гіпотеза – припущення про певні закономірності, які стосуються тільки деяких елементів множини явищ відповідної предметної сфери.
4. Одиначна гіпотеза – припущення, що стосується характеристики одного-єдиного предмета чи явища.
5. Описова гіпотеза – припущення про притаманні предмету властивості або форми зв'язку між спостережуваними предметами і явищами.
6. Пояснююча гіпотеза – припущення про причини виникнення досліджуваних явищ.

### **Тема 8. Логічні основи теорії аргументації.**

1. Доведення – це обґрунтування істинності одного положення (судження, гіпотези, концепції) з допомогою інших шляхом побудови відповідного міркування.
2. Теза – положення, що обґрунтовується.
3. Аргумент – положення, з допомогою якого обґрунтовується теза.
4. Демонстрація – форма логічного зв'язку між тезою та аргументами.
5. Пряме доведення – доведення, в якому з аргументів, пов'язаних за певною схемою міркування, безпосередньо випливає висновок, який повністю збігається з проголошеною тезою.
6. Непряме доведення – доведення, в якому істинність тези обґрунтовується шляхом встановлення хибності антитези.
7. Апагогічне доведення – непряме доведення, в якому з антитези виводять наслідки, що явно суперечать дійсності або відомим істинним і достовірним положенням.
8. Спростування – обґрунтування хибності тези або невідповідності правилам доведення тези, аргументів чи демонстрації.
9. Софізм – логічна помилка, яка зроблена свідомо або навмисне.
10. Паралогізм – логічна помилка, зроблена несвідомо або ненавмисне.

11. Парадокс – певною мірою вмотивоване судження, що суперечить здоровому глузду.
12. Антиномія (суперечність закону самому собі) – неусувна суперечність, що мислиться в ідеї чи законі й виявляється за спроби їх доказового формулювання.

### **Тема 9. Мистецтво полеміки.**

1. Суперечка – будь-яке зіткнення несумісних думок, під час якого кожна сторона відстоює свою правоту.
2. Еристика - мистецтво ведення суперечки, тобто вміння переконувати інших в істинності висловлюваних поглядів.
3. Дискусія – публічна суперечка, яка ведеться компетентними людьми на зборах, симпозіумах, конференціях і ставить за мету розв’язання певної проблеми чи принаймні виявлення шляхів її розв’язання.
4. Полеміка – різновид публічної суперечки, для якої характерні протистояння, протиборство сторін, протиставлення принципово різних думок, ідей, точок зору.
5. Диспут – усна публічна суперечка, що виявляється в обговоренні наукового чи суспільно важливого питання із залученням широкого кола фахівців і зацікавлених осіб.
6. Дебати – суперечка, що виявляється у формі обміну думками з приводу тих чи інших теоретичних положень, подій тощо.

### **Тема 10. Логіка в наших професіях.**

1. Аксиологія – вчення про цінності.
2. Рейтинг – числовий показник рівня оцінки діяльності установи або окремої особи.
3. Соціалізація – процес формування людської особистості на основі навчання та виховання.
4. Технологія – усвідомлена техніка людської діяльності.
5. Футурологія – сукупність уявлень про майбутнє людства.



## **15. Список літератури.**

### **Підручники та посібники:**

1. Андреев И.Д. Проблема логики и методологии познания. – М., 1972.
2. Асмус В.Ф. Логика. – М., 1947.
3. Аристотель. Аналитика первая и вторая. – М., 1952.
4. Васильев Н.А. Воображаемая логика. Избранные труды. – М., 1989.
5. Гегель Г.-В.-Ф. Феноменология духа. Предисловие. Антология мировой философии. Сборник философских текстов. Т.1., ч. 3. – К., 1992.
6. Горский Д.П. Логика. – М., 1963.
7. Гетманова А.Д. Логика. – М., 1995.
8. Гжегорчик А. Популярная логика. – М., 1979.
9. Жеребкін В.Є. Логіка. – Харків, 1999.
10. Жоль К.К. Вступ до сучасної логіки. – К., 1992.
11. Жоль К.К. Логика в лицах и символах. – М., 1993.
12. Зегет В. Элементарная логика. – М., 1985.
13. Иванов Е.А. Логика. – М., 1996.
14. Ивин А.А. По законам логики. – М., 1983.
15. Ивин А.А. Строгий мир логики. – М., 1988.
16. Ивин А.А. Искусство правильно мыслить. – М., 1990.
17. Ивлев Ю.В. Логика. – М., 2000.
18. Ішмуратов А.Т. Вступ до філософської логіки. – К., 1997.
19. Индуктивная логика и формирование научного знания. – М., 1987.
20. Кириллов В.И., Старченко А.А. Логика. – М., 1999.
21. Конверський А.Є. Логіка. – К., 1998.
22. Копнин П.В. Диалектика, логика, наука. – М., 1975.
23. Конфорович А.Г. Математичні софізми і парадокси. – К., 1983.
24. Маковельский А.О. История логики. – М., 1967.
25. Малахов В.П. Основы формальной логики. – М., 1999.
26. Марценюк С.П. Логіка. Конспект лекцій. – К., 1990.
27. Марценюк С.П. Логіка. Курс лекцій. – К., 1993.

28. Мельников В.Н. Логические задачи. – К., 1989.
29. Ножин Е.А. Основы советского ораторского искусства. – М., 1981.
30. Попович М.В. Очерки развития логических идей в культурно-историческом аспекте. – К., 1979.
31. Попов П.С., Стяжкин Н.И. Развитие логических идей в эпоху Возрождения. – М., 1983.
32. Попов П.С., Стяжкин Н.И. Развитие логических идей от античности до эпохи Возрождения. – М., 1974.
33. Руденко К.П. Логіка. – К., 1976.
34. Свинцов К.П. Логика. – М., 1987.
35. Середа В.Ю. Вчись мислити логічно. – К., 1989.
36. Стяжкин Н.И. Становление идей математической логики. – М., 1964.
37. Строгович М.С. Логика. – М., 1946.
38. Тофтул М.Г. Логіка. – К., 2002.
39. Хоменко І.В. Логіка-юристам. – К., 1997.
40. Хоменко І.В., Алексюк І.В. Основи логіки. – К., 1996.

#### **Словники:**

1. Горский Д.П., Ивин А.А., Никифоров А.Л. Краткий словарь по логике. – М., 1991.
2. Кондаков Н.И. Логический словарь – справочник. – М., 1975.
3. Кондаков Н.И. Логический словарь. – М. Сов. Энциклопедия, 1990.
4. Філософський словник (Під. Ред. В.І. Шинкарука) – К., 1986.
5. Философская энциклопедия. Тт. 1-5. – М.,: Сов. Энциклопедия, 1960-1970.
6. Философский энциклопедический словарь. – М.: Сов. Энциклопедия, 1983.

#### **Збірники вправ:**

1. Берков В.Ф. Логика: задачи и упражнения, практикум. – Минск, 1998.

2. Бузук Г.Л. Логика и компьютер. – М., 1995.
3. Волошко І.М., Семенов І.С. Практикум з логіки. – К., 1993.
4. Гарднер М. А ну-ка догадайся. – М., 1985.
5. Драбкина М.Е. Логические упражнения по элементарной математике. – М., 1965.
6. Ивлев Ю.В. Логика. Сборник упражнений. – М., 1999.
7. Кирилов В.И., Орлов Г.А., Фокина Н.И. Упражнения по логике. – М., 1999.
8. Кэррол Л. История з узелками. – М., 1985.
9. Кэррол Л. Логическая игра. – М., 1991.
10. Сборник упражнений по логике. – Изд-во БГУ , 1990.
11. Уемов А.И. Задачи и упражнения по логике. – М., 1961.

Науково-методичне видання

## ЛОГІКА

(Навчально-методичний комплекс)

Укладач: **Чорна Лариса Сергіївна** - кандидат філософських наук, доцент.

Підп. До друку 05.01.2017. Формат 60x84/16.

Папір офс. Гарнітура NewtonС. Друк офс.

Ум. Друк. арк. 3,05. Обл.- вид. Арк. 2,01.

Тираж 150 прим. Замовлення 071/01.

ВЦ “ЧОППО” м.Чернігів, вул. Широка, 5 а.

